

Laudatio Beatrice de Graaf Comeniusprijs 2022

Excellenties, Mijnheer de Burgemeester, Dames en Heren,

De Comeniusprijs werd in 2011 ingesteld om aandacht te vragen voor het gedachtengoed van Jan Amos Comenius en de wijze waarop zijn gedachtengoed in onze tijd resoneert.

En dat gebeurt door eer te betonen aan een persoon die in lijn met het denken en handelen van Comenius de aandacht vestigt op het belang van vorming, onderwijs, wetenschap en cultuur in een samenleving.

De samenhang tussen deze elementen is een belangrijk uitgangspunt van de Comeniusprijs. Enerzijds omdat die rechtstreeks voortkomen uit de filosofie, de pansofie, die de basis vormen van het leven en de geschriften van Comenius. Anderzijds ook omdat de Comeniusprijs niet primair een wetenschapsprijs is, maar een eerbetoon wil zijn aan personen die er succesvol in slagen verscheidene kennisgebieden op samenhangende en excellente wijze dienstbaar te maken aan de samenleving. En sinds enkele jaren wordt door het bestuur van het Comeniusmuseum een bepaald thema gekozen, waar speciale aandacht aan wordt besteed op de Comeniusdag en bij de Comeniusprijs. Dit jaar is dat "oorlog en vrede, vrijheid en veiligheid".

Professor Beatrice de Graaf is de ontvanger van de Comeniusprijs 2022. Zij heeft met haar werk op het gebied van de geschiedenis van oorlog en vrede, vrijheid en veiligheid, en haar duiding van de achtergronden en oorzaken van terrorisme in het bijzonder, indrukwekkende bijdragen geleverd aan het thema van dit Comeniusjaar. Bovendien is de jury zeer lovend over de bijzonder heldere en onafhankelijke wijze waarop zij over de desbetreffende onderwerpen publiceert, communiceert en deelneemt aan het publieke debat. Zij heeft hiermee, geheel in lijn met de bedoeling van de Comeniusprijs, verschillende kennisgebieden op samenhangende wijze dienstbaar gemaakt aan de samenleving. Haar leidraad is dat inzicht in de geschiedenis van oorlog, veiligheid, terrorisme en contraterrorisme, helpt om maatschappelijke angsten en onzekerheden over die onderwerpen in een actueel perspectief te plaatsen. Daarmee levert zij tevens een bijdrage aan het begrijpen en zoveel

mogelijk oplossen van prangende maatschappelijke problemen zoals polarisatie en radicalisering. Haar passie om inzichten ontleend aan historisch-wetenschappelijk onderzoek te vertalen naar de huidige tijd is kenmerkend voor haar publicaties en ook voor de vele voordrachten die ze geeft, de columns die ze schrijft, de interviews die ze geeft en de onderwijsprogramma's waar ze aan bijdraagt. Het siert haar dat ze aan al die publieke optredens alleen meedoet als ze iets inhoudelijk relevants te melden heeft.

Professor De Graaf studeerde moderne geschiedenis en Duitse taal en cultuur in Utrecht en in Bonn. Ze schreef vervolgens haar proefschrift over de DDR, de Nederlandse kerken en de vredesbeweging en ontving daarvoor de Max van der Stoep Human Rights Award. Ze werkte daarna aan de Universiteit Leiden, waar ze in 2007 mede-oprichter was van het Centre for Terrorism and Counterterrorism en in 2011 werd benoemd tot hoogleraar "Conflict en veiligheid in historisch perspectief". In 2014 stapte ze over naar de Universiteit Utrecht om daar hoogleraar "History of International Relations & Global Governance" te worden. Ze schreef in de afgelopen jaren internationaal toonaangevende boeken, publiceerde veel in zowel hoogstaande wetenschappelijke tijdschriften als in de lekenmedia. Voor haar wetenschappelijke werk ontving ze in 2018 de hoogste wetenschappelijke onderscheiding: de NWO Stevinpremie van 2.5 miljoen Euro. Ze is lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en samen met Alexander Rinnooy Kan was ze van 2014 tot 2016 voorzitter van de Nationale Wetenschapsagenda. Ook maatschappelijk worden haar inzichten hogelijk gewaardeerd en op waarde geschat, wat bijvoorbeeld blijkt uit het feit dat zij voorzitter is van de Strategische Adviesraad TNO Defensie en Veiligheid en lid is van het Adviesorgaan Landstrijdkrachten. Haar onderzoek maakt deel uit van een groot programma onder de titel "Instituten voor Open Samenlevingen", waarbij de volgende vraag centraal staat: "Zijn de bestaande formele en informele instituten opgewassen tegen uitdagingen als groeiende sociaal-economische ongelijkheid, de macht van "big tech", terrorisme, discriminatie en wantrouwen in overheid en wetenschap?" Professor De Graaf bekijkt met haar onderzoeksteam niet alleen hoe staten en instituten een hoog veiligheidsniveau proberen te handhaven, maar ook hoe die pogingen zich verhouden tot kernwaarden en instituten, zoals democratie, vrijheid, rechtsorde en een verantwoordelijke overheid. En tevens hoe een samenleving daarop reageert, waarbij zowel effectiviteit als legitimiteit van bepaalde

maatregelen op het spel staan. In dit kader heeft Professor de Graaf tevens een lesprogramma voor scholen ontwikkeld – dat inmiddels op veel basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs wordt gebruikt - TerInfo genaamd, dat gaat over terrorisme, radicalisering en polarisatie, met de bedoeling deze begrippen in een breder perspectief te plaatsen en om bij te dragen feiten van meningen te onderscheiden.

Professor de Graaf, dit gaat allemaal over u en ik zou nog veel meer kunnen vertellen over uw werk en de betekenis daarvan. Ik laat dat na, maar wil nog wel de aandacht vestigen op uw eigen persoonlijke betrokkenheid bij sommige van de onderwerpen die u bestudeert en waarover u schrijft en spreekt en die mede samenhangt met uw geloofsovertuiging. Dat komt heel duidelijk naar voren in uw laatste boek “Radicale Verlossing. Wat terroristen geloven”. Dat is gebaseerd op een groot aantal interviews dat u hield met veroordeelden voor terrorisme of politiek geweld. Het is dus gebaseerd op gedetailleerde levensverhalen, waardoor er verklarende inzichten ontstaan in het verband tussen iemands levens- of geloofsovertuiging en de keerpunten in diens leven die leiden tot terroristische actie: een heilige strijd, die tot de radicale verlossing zou moeten leiden. U heeft zich grote moeite getroost om te doorgronden waarom iemand een radicaliseringsproces doormaakt. Een zeer indrukwekkend boek, dat ons veel leert over geloofsovertuigingen die leiden tot radicalisering, maar ook veel zegt over uzelf en uw inlevingsvermogen om daders beter te willen leren begrijpen.

Jan Amos Comenius werd tijdens zijn leven slachtoffer van oorlogen. Daarom vluchtte hij naar Nederland. In het jaar 1667 ging hij naar Breda om daar de diplomaten te ontmoeten die besprekingen voerden om een eind te maken aan de Tweede Nederlands-Engelse Oorlog. Om die reden had hij het boek “Angelus Pacis” (De engel des vredes) geschreven, dat hij overhandigde aan de diplomaten met de woorden van Jesaja 59 vers 8: “Zij kenden de weg naar de vrede niet”. Hij legde uit dat aan hebzucht en nationalistisch eigenbelang een einde moest komen. Hij vond het een morele plicht van overheden te streven naar een duurzame vrede, die niet alleen gekenmerkt zou worden door de afwezigheid van oorlog, maar die – zoals hij schreef – gekenmerkt wordt “door een toestand waarin de mens in een weldadige orde vrij en onbezorgd van eigen bestaan kan genieten, zonder dat anderen daarin hinderen”. Wat een mooi streven, bijna utopisch, want de actualiteit gebiedt te stellen dat we daar nog ver van verwijderd zijn. U, Professor de Graaf, hield zeer onlangs de Ben Feringa Lecture, “Geopolitical challenges, Security

Threats” waarin u uitlegde hoezeer de geopolitieke verhoudingen van dit moment onder druk staan en daarmee ook de veiligheid tussen en binnen landen. Tegelijkertijd blijft u benadrukken dat het duiden van bepaalde ontwikkelingen vanuit historisch perspectief toch een belangrijke bijdrage kan leveren aan minder oorlog, meer vrede en grotere veiligheid.

Het is, gelet op al hetgeen ik hiervoor heb gezegd, dan ook met de grootst mogelijke overtuiging dat de jury heeft besloten dit jaar aan u, Professor de Graaf, de Comeniusprijs toe te kennen. Namens de jury wil ik u daarmee van harte gelukwensen en in die gelukwensen ook uw man en jullie kinderen, Dorothee, Theresa en Mathieu, betrekken.

Naarden ,12 maart 2022